

Zwyczaje i obrzędy ludowe obrazem zapisane

 Plastyka

 szkoła
podstawowa, kl. 7

 I jednostka lekcyjna

 Autorzy: Autor: Sylwia
Kurcab, Robert Garstka,
Aleksander Lysko

Cele kształcenia – wymagania ogólne

- ▶ Opanowanie zagadnień z zakresu języka i funkcji plastyki; podejmowanie działań twórczych, w których wykorzystane są wiadomości dotyczące formy i struktury dzieła.
- ▶ Doskonalenie umiejętności plastycznych – ekspresja twórcza przejawiająca się w działaniach indywidualnych i zespołowych.
- ▶ Opanowanie podstawowych wiadomości z zakresu kultury plastycznej, jej narodowego i ogólnoludzkiego dziedzictwa kulturowego.

Treści nauczania – wymagania szczegółowe

I. Opanowanie zagadnień z zakresu języka i funkcji plastyki; podejmowanie działań twórczych, w których wykorzystane są wiadomości dotyczące formy i struktury dzieła. Uczeń:

- ▶ wykazuje się znajomością dziedzin sztuk plastycznych: malarstwa, rzeźby, grafiki, architektury (łącznie z architekturą wnętrz), rysunku, scenografii, sztuki użytkowej dawnej i współczesnej (w tym rzemiosła artystycznego); rozumie funkcje tych dziedzin i charakteryzuje ich język; rozróżnia sposoby i style wypowiedzi w obrębie dyscyplin; zna współczesne formy wypowiedzi artystycznej, wyłamujące się tradycyjnym klasyfikacjom, jak: happening, performance, asamblaż, sztuka nowych mediów
- ▶ rozróżnia cechy i rodzaje kompozycji w naturze oraz w sztukach plastycznych (odnajduje je w dziełach mistrzów, a także w twórcach i zjawiskach przyrody); tworzy różnorodne układy kompozycyjne na płaszczyźnie i w przestrzeni (kompozycje otwarte i zamknięte, rytmiczne, symetryczne, statyczne i dynamiczne); ustala właściwe proporcje poszczególnych elementów kompozycyjnych, umiejętnie równoważy kompozycje, wykorzystując kształt i kontrast form
- ▶ klasyfikuje barwy w sztukach plastycznych; wykazuje się znajomością pojęć: gama barwna, koło barw, barwy podsta-

wowe i pochodne, temperatura barwy, walor barwy; rozróżnia i identyfikuje w dziełach mistrzów i własnych kontrasty barwne: temperaturowe, dopełnieniowe i walorowe; podejmuje działania twórcze z wyobraźni i z zakresu interpretacji natury, uwzględniające problematykę barwy

- ▶ charakteryzuje i rozróżnia sposoby uzyskania iluzji przestrzeni w kompozycjach płaskich; rozpoznaje rodzaje perspektyw (w tym m.in.: rzędowa, kulisowa, aksonometryczna, barwna, powietrzna, zbieżna); rozpoznaje i świadomie stosuje światłocien, jako sposób uzyskania iluzji przestrzeni; podejmuje działania kreatywne z wyobraźni i z natury, skoncentrowane wokół problematyki iluzji przestrzeni
- ▶ charakteryzuje pozostałe środki wyrazu artystycznego, takie jak: linia, plama, faktura; wykorzystuje wskazane środki w działaniach plastycznych (kompozycjach z wyobraźni i transpozycji natury)
- ▶ rozróżnia gatunki i tematykę dzieł w sztukach plastycznych (portret, autoportret, pejzaż, martwa natura, sceny: rodzajowa, religijna, mitologiczna, historyczna i batalistyczna); niektóre z tych gatunków odnajduje w grafice i w rzeźbie; w rysunku rozpoznaje studium z natury, karykaturę, komiks, rozumie, czym jest w sztuce abstrakcja i fantastyka; podejmuje działania z wyobraźni i z natury w zakresie utrwalania i świadomości gatunków i tematów w sztuce, stosuje w tym zakresie różnorodne formy wypowiedzi (szkice rysunkowe, fotografie zaaranżowanych scen i motywów, fotomontaż)

II. Doskonalenie umiejętności plastycznych – ekspresja twórcza przejawiająca się w działaniach indywidualnych i zespołowych. Uczeń:

- ▶ w zadaniach plastycznych interpretuje obserwowane przedmioty, motywy i zjawiska, stosując środki wyrazu zgodnie z własnym odczuciem; w wyższych klasach podejmuje również próby rysunkowego studium z natury
- ▶ wyraża w pracach plastycznych uczucia i emocje wobec rzeczywistości, a także płynące z inspiracji muzycznych czy literackich (impresja i ekspresja); rysuje, maluje, ilustruje zjawiska i wydarzenia realne i wyobrażone (także w korelacji z innymi przedmiotami)
- ▶ modeluje bryły i reliefy, konstruuje samodzielnie małe rzeźbiarskie formy przestrzenne i bryły architektoniczne, a większe projekty realizuje we współpracy z innymi; tworzy aranżacje przestrzenne z gotowych elementów stosując układy kompozycyjne właściwe dla uzyskania zamierzonego wyrazu

III Opanowanie podstawowych wiadomości z zakresu kultury plastycznej, jej narodowego i ogólnoludzkiego dziedzictwa kulturowego. Uczeń:

- ▶ zna dziedzictwo kulturowe najbliższego otoczenia, wymienia zabytki i dzieła architektury (historycznej i współczesnej)
- ▶ zapoznaje się z twórczością artystów w obrębie „małej ojczyzny”
- ▶ rozumie znaczenie twórczości ludowej; rozróżnia różne jej formy; zna pojęcia sztuka ludowa i etnografia
- ▶ wymienia, rozpoznaje i charakteryzuje najważniejsze obiekty kultury wizualnej w Polsce, wskazuje ich twórców
- ▶ rozpoznaje wybrane, najbardziej istotne dzieła z dorobku innych narodów
- ▶ rozumie i charakteryzuje na wybranych przykładach z różnych dziedzin pojęcie stylu w sztuce
- ▶ wykazuje się znajomością najważniejszych muzeów i kolekcji dzieł sztuki w Polsce i na świecie
- ▶ zna i stosuje zasady prezentacji i upowszechniania dzieł zgodnie z prawem i etyką

ROZPORZĄDZENIE MINISTRA EDUKACJI NARODOWEJ

z dnia 14 lutego 2017r. w sprawie podstawy programowej wychowania przedszkolnego oraz podstawy programowej kształcenia ogólnego dla szkoły podstawowej, w tym dla uczniów z niepełnosprawnością intelektualną w stopniu umiarkowanym lub znacznym, kształcenia ogólnego dla branżowej szkoły I stopnia, kształcenia ogólnego dla szkoły specjalnej przysposabiającej do pracy oraz kształcenia ogólnego dla szkoły policealnej

CEL OGÓLNY

Opanowanie podstawowych wiadomości z zakresu kultury plastycznej, jej narodowego i ogólnoludzkiego dziedzictwa kulturowego.

CELE OPERACYJNE LEKCJI

Po lekcji uczeń:

- ▶ potrafi zaprezentować walory własnego regionu, cechy wyróżniające go spośród innych
- ▶ rozumie konieczność zachowania dziedzictwa kulturowego dla przyszłych pokoleń
- ▶ potrafi badać ślady niematerialne tradycji i zwyczajów lokalnych
- ▶ posługuje się pojęciami: obrzęd, obrzęd doroczny, rodzinny, zwyczaj, obyczaj, tradycja
- ▶ rozumie znaczenie twórczości ludowej; rozróżnia różne jej formy; zna pojęcia sztuka ludowa i etnografia
- ▶ rozróżnia cechy i rodzaje kompozycji w naturze oraz w sztukach plastycznych (odnajduje je w dziełach)
- ▶ potrafi dokonać analizy obrazu
- ▶ tworzy różnorodne układy kompozycyjne na płaszczyźnie i w przestrzeni, ustala właściwe proporcje poszczególnych elementów kompozycyjnych
- ▶ sprawnie korzysta z różnych źródeł informacji
- ▶ zna i stosuje zasady prezentacji i upowszechniania dzieł zgodnie z prawem i etyką
- ▶ efektywnie współdziała w grupie, podejmuje grupowe decyzje z zachowaniem obowiązujących norm

METODY NAUCZANIA

Miniwykład, analiza tekstu

FORMY PRACY

Indywidualna, zespołowa

ŚRODKI DYDAKTYCZNE

Rzutnik multimedialny, Internet

Materiały pomocnicze:

- ▶ Materiał pomocniczy nr 1 – Charakterystyka tematu
- ▶ Materiał pomocniczy nr 2 – Rok obrzędowy w malarstwie polskim – Włodzimierz Tetmajer
- ▶ Materiał pomocniczy nr 3 – posumowanie lekcji

Zasoby Internetu:

- ▶ R. Garstka, A. Lysko, Czas niezwyklej Obrzędowość doroczna na Górnym, Regionalny Instytut Kultury w Katowicach, Katowice 2018 Śląsk , str 42-45, http://mapaobzedowa.pl/mapa/wp-content/uploads/2018/08/czas_niezwykly_net.pdf
<http://mapaobzedowa.pl/mapa/lista-obzedow/>
- ▶ https://pl.wikipedia.org/wiki/W%C5%82odzimierz_Tetmajer http://www.pinakoteka.zascianek.pl/Tetmajer/Tetmajer_2.htm
- ▶ https://www.youtube.com/watch?v=90IG7uXy2Yw&list=PL7JDMZhMAduKWxzp0IH_o0zI7M15F7xl3&index=7

Tytuły obrazów

- ▶ Święcone w Bronowicach. 1897. Olej na płótnie. 134 x 248 cm. Muzeum Narodowe, Kraków
<http://www.pinakoteka.zascianek.pl/Tetmajer/Images/Swiecone.jpg>
- ▶ Procesja w Bronowicach. 1900. Olej na płótnie. 114 x 174 cm. Muzeum Historii Polskiego Ruchu Ludowego, Warszawa
<http://www.pinakoteka.zascianek.pl/Tetmajer/Images/Procesja.jpg>

PRZEBIEG LEKCJI

- ▶ Nauczyciel wyjaśnia, jaki będzie przebieg i cel zajęć. Czynności organizacyjno- porządkowe.
- ▶ Nawiązanie do tematu lekcji. Wprowadzenie pojęć:¹

Obrzęd – zespół zakorzenionych w tradycji, najczęściej określonych przepisami, czynności i praktyk o znaczeniu symbolicznym, towarzyszących jakiejś uroczystości o charakterze związanym z charakterem społeczności.

Obrzęd doroczny – wszelkie nieinstynktowne, prowadzone w sposób nieracjonalny (w znaczeniu trybu działań dążących do określonego celu) ludzkich, indywidualnych bądź zbiorowych działań lub serii działań, związanych z jakimś dniem lub okresem roku, które związane są zachowaniami ukształtowanymi przez obowiązujące wartości i normy. Do obrzędów dorocznych możemy więc zaliczyć tradycje, obrzędy, zwyczaje, a także wierzenia zabiegi magiczne itp. związane z obchodami świąt kościelnych, narodowych, szkolnych, obyczajowych.

Obrzęd rodzinny – związana jest z najważniejszymi etapami ludzkiego życia (m.in. narodziny, zaślubiny oraz umieranie) i wpisuje doświadczenia jednostki w życie społeczności lokalnej. Charakterystyczne dla obrzędów rodzinnych jest występowanie trzech etapów: wyłączenia, okresu przejściowego i włączenia. Przykłady – ślub, pogrzeb.

Zwyczaj – przyjęty w danej grupie społecznej sposób zachowania się jej członków w określonych sytuacjach, od którego odchylenia nie budzą sprzeciwu i nie spotykają się z negatywnymi reakcjami otoczenia. Zasadniczą cechą zwyczajów jest to, że nie są reglamentowane społecznie, nie są obwarowane sankcjami społecznymi. Dzieje się tak ze względu na ich mniejszą doniosłość społeczną i słabszą normatywność w porównaniu z obyczajami. Przykład – przepuszczanie kobiet w drzwiach, prośenie przez mężczyznę kobiet do tańca.

Obyczaj – forma zachowania powszechnie przyjęta w danej zbiorowości społecznej, poparta uznana w niej tradycja, jako jedna z form kontroli społecznej. Obyczaje regulują szeroki zakres spraw społecznych doniosłych dla danej grupy i pozostających poza sferą obowiązywania prawa, moralności, religii. Naruszenie obyczajów danej grupy powoduje negatywną reakcję ze strony grupy. Ogół obyczajów danej grupy składa się na jej obyczajowość. Przykład – czarny strój na pogrzebie; zdejmowanie czapki przez mężczyzn w kościele.

Tradycja – przekazywane z pokolenia na pokolenie historycznie ukształtowane obyczaje, poglądy, wierzenia, zasady postępowania, sposoby myślenia, a także zwyczaje.

- ▶ Nauczyciel dzieli uczniów na 4 zespoły. Uczniowie otrzymują fragmenty tekstu, dokonują analizy (materiał pomocniczy nr 1 – charakterystyka tematu.) Każdy zespół otrzymuje pytanie na które szuka odpowiedzi w tekście.

Pytania:

- ▶ Jakie treści mieszczą się w obrzędowości? Wyjaśnij pojęcie: rok liturgiczny. Czego dotyczy praktyki obrzędowe? Wyjaśnij pojęcie „nowa tradycja”, podaj przykłady
analiza tekstu²: jedna z najpopularniejszych metod stosowanych przede wszystkim podczas zajęć z szeroko rozumianej humanistyki. Przedmiotem analizy może być lektura, tekst literacki, popularnonaukowy, itd. Analiza opiera się na szeregu pytań stawianych przez osobę prowadzącą, których głównym celem jest uchwycenie myśli przewodniej tekstu. Sama analiza ma również doprowadzić do odczytania tekstu ze zrozumieniem.
- ▶ Nauczyciel prosi liderów zespołów o analizę tekstu i udzielenie odpowiedzi na przydzielone pytanie
- ▶ W polskiej literaturze i sztuce często pojawia się obraz wsi i mieszkających tam ludzi. Wieś od wieków przyciągała artystów, których fascynowała bogata i ciekawa kulturą oraz obrzędowością. Prezentacja przez nauczyciela materiału (materiał pomocniczy nr 2 – prezentacja ilustracji: „Rok obrzędowy w malarstwie polskim – Włodzimierz Tetmajer”),
- ▶ Nauczyciel rozdaje uczniom reprodukcje. Uczniowie dokonują analizy obrazu
Jakie środki artystycznego wyrazu potraficie odnaleźć w obrazie (kompozycja, kreska, kolor, techniki malarskie, plama kolorowa)?

¹ Opracowanie Aleksander Lysko

² Materiał pochodzi z serwisu edukacjamedialna.edu.pl prowadzonego przez Fundację Nowoczesna Polska. Udostępniono na licencji Creative Commons Uznanie autorstwa - Na tych samych warunkach 3.0. Źródło: <http://edukacjamedialna.edu.pl/lekcje/metody/>.

Spróbujcie uchwycić temat obrazu, co na nim widzicie, jaki nadalibyście tytuł?
Zastanówcie się czy temat jest ciekawy, interesuje was?
Jakie postacie występują na obrazie, jaką rolę odgrywają, co robią?
Jaka jest treść obrazu? Co mogło być inspiracją dla malarza podczas pracy nad tym dziełem?
Gdzie znajduje się obraz?
Jaką techniką został namalowany?
Które z pojęć poznanych na lekcji zastosujesz do obrazu.

Podczas analizy dzieła sztuki należy przekazać uczniowi informacje na temat życia i twórczości artysty.
Krótka nota biograficzna znajduje się na stronie:
https://pl.wikipedia.org/wiki/W%C5%82odzimierz_Tetmajer
Twórczość artysty: http://www.pinakoteka.zascianek.pl/Tetmajer/Tetmajer__2.htm

Tytuły obrazów

Świecone w Bronowicach. 1897. Olej na płótnie. 134 x 248 cm. Muzeum Narodowe, Kraków
<http://www.pinakoteka.zascianek.pl/Tetmajer/Images/Swiecone.jpg>
Procesja w Bronowicach. 1900. Olej na płótnie. 114 x 174 cm. Muzeum Historii Polskiego Ruchu Ludowego, Warszawa.
<http://www.pinakoteka.zascianek.pl/Tetmajer/Images/Procesja.jpg>

- Nauczyciel prezentuje film: Wielkanocna procesja konna – Bieńkowice
https://www.youtube.com/watch?v=90IG7uXy2Yw&list=PL7JDMZhMAduKWxp0IH__o0Zl7M15F7xl3&index=7

Opis filmu:

Wielkanocne konne objazdy pól – jeden z najstarszych zwyczajów wiosennych – mają najczęściej miejsce drugiego dnia świąt. W Bieńkowicach nazywane są Osterreiten lub Jazdą za Bohem. Uczestnicy – zwyczajowo głównie rolnicy, do niedawna tylko mężczyźni – objeżdżają obsiane pola Bieńkowic. Kawalkada jeźdźców wiezie krzyż procesyjny i figurę Chrystusa Zmartwychwstałego. Najważniejszym celem procesji są błagania i modlitwa o dobre urodzaje. Uczestnicy wznoszą modły przy przydrożnych krzyżach oraz kapliczce św. Urbana. Ostatnim etapem procesji są wyścigi, będące formą publicznej prezentacji umiejętności jeźdźców i ich koni. Uczestnicy zwyczaju, mieszkańcy Bieńkowic i całe rzesze widzów mają świadomość wyjątkowości tych obchodów.

Film powstał w ramach projektu „Mapa Obrzędowa Górnego Śląska”, realizowanego przez Regionalny Instytut Kultury w Katowicach w latach 2017-2018. Dofinansowano ze środków Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego. Produkcja: Regionalny Instytut Kultury w Katowicach, 2018

Pytania nauczyciela skierowane do uczniów:
Czy widziałeś taką procesję w swoim regionie?
Jak byli ubrani ludzie uczestniczący w procesji?
Czy jest jeszcze coś o co chcielibyście zapytać?

Podsumowanie

Nauczyciel prosi uczniów o podsumowanie lekcji. W tym celu wykorzystuje materiał pomocniczy nr 3- posumowanie lekcji.

Zadanie domowe

Nauczyciel rozdaje szablon kostki (materiał pomocniczy nr 3- posumowanie lekcji). Zadaniem uczniów jest narysować na każdej ścianie ilustracje dotyczące poznanych 5 pojęć, na 6 ścianie wypisz pojęcia :

- ▶ Obrzęd doroczny
- ▶ Obrzęd rodzinny
- ▶ Zwyczaj
- ▶ Obyczaj
- ▶ Tradycja